

zaboj, in to klasični zaboj iz jelovine. Dolgo časa so uporabljali za to jelov, žagan les, češ da so druge vrste nepomembne. Vendar je danes stvar drugačna. V preteklosti so zabojarne porabile za izdelavo zabojev od 30 do 60% celotne proizvodnje žaganega lesa iglavcev, tako, da so začeli že čutiti pomanjkanje tega. Opazila se je neka potratenost v tej smeri, kljub dejstvu, da v izdelavi embalaže zastajamo za potrebami rastočega prometa. Prevladuje težnja, da se embalaža uskladi z maksimalnimi potrebami.

Prišli so do sklepa, da se ni mogoče omejiti samo na jelovino, na iglavce, ampak da je treba pritegniti tudi listavce. Bukovina, bukov žagan les je na primer zelo zanesljiv. Hkrati je pomembno tudi to, da se bukovina sicer precej manj uporablja kot industrijska surovina. Tako so vpeljali bukov les (kot embalažo) za prevoz najrazličnejših izdelkov in pridelkov (povrtnine, sadja, sladkorja, konzerv, kovinskih delov, steklenine itd.). Od mehkih listavcev pa uporabljajo predvsem topolov les.

Če bi si ogledali tehnološki proces, bi videli, da gre pri proizvodnji zabojev za večkratno raz-

žaganje desk standardnih debelin v vedno tanjše. Pri nadaljnji fazi, ko sestavljajo zaboje na tekočem traku, se že zelo poslužujejo avtomatov. Racionalizacija proizvodnje ali standardizacija izdelkov je torej že dosegla določeno stopnjo. Prvi taki standardi za embalažo so gajbice, okviri, sodi, zaboji za suhe slive itd.

Se in še bi lahko naštevali artikole, ki jih proizvaja lesna industrija, vendar naj zadostuje. Povedal pa bi le še nekaj besed o izvozu lesa in pohištva.

Obdelava lesa tvori z neobdelanim lesom okoli 64% izvozne vrednosti. Slovenija ima pri tem znaten delež. Izvoz enega artikla koleba glede na izvoz drugega. Govorimo torej o izvozu neobdelanega in obdelanega lesa, polfinalnih in finalnih izdelkov, kemičnih proizvodov (celuloza itd.). Od finalnih izdelkov se je še najbolj povečal izvoz pohištva. Omenili smo že, da se posebno pri izvozu le-tega javljajo številne težave. Problemi tržišča zahtevajo analiz. Na osnovi teh ustvarjajo kvaliteto, specialne izdelke, pohištvo brezhibne izdelave itd., ki gre najbolj v promet.

Darko Radinja

Nekaj problemov geomorfološke terminologije

Pri številnih izrazih za osnovne reliefne oblike, ki so v glavnem strukturne, so še marsikatera premalo razčiščena terminološka vprašanja. Na ta so nas znova opozorili tudi anketni rezultati, ki smo jih obravnavali že v prejšnjih številkah Obzornika (glej ustrezne članke). Zanimivo, da je med temi termini veliko takih, ki smo jih že pred leti (Geogr. obz. 1955, 4) označili kot izraze, ki kličejo po diskusiji. Mednje sodijo tudi naslednji termini: plošča — ščit — gruda — horst, čok, drmašča — masiv — grudasto gorovje — nagubano gorovje — slemensko gorovje.

Tovrstna terminološka problematika je nerazčiščena v glavnem zato, ker se strukturni termini često uporabljajo tudi za morfološke oznake in obratno. V bistvu pa gre za trojno klasifikacijo obravnavanih pojavov, za strukturno, strukturno-morfološko in morfološko.

Prva je geološka ozir. tektonska in za oznako reliefa na posebno primerna. Tretja je na videz sicer najbolj geografska oziroma geomorfološka, saj postavlja v ospredje izključno oblike reliefa. Toda prav zato je tudi preveč opisna in naznanstvena. Nasprotno pa druga klasifikacija (strukturno-morfološka) smiselno povezuje oba vidika in omogoča s tem genetični pogled in čimbolj kompleksno opredeljevanje posameznih razvojnih tipov reliefa.

Obravnavani izrazi se nanašajo na nekatere osnovne reliefne oblike, ki so seveda strukturne. Zato je pri njihovem označevanju prav močno v ospredju geološki oziroma strukturni vidik, kar pa

ni vedno v skladu z geomorfološkimi pogledi. To neskladje se je še bolj okrepilo s klimatsko morfologijo in njenimi pogledi. Ta problematika je brez dvoma zanimiva in bi jo kazalo upoštevati kdaj drugič. Tokrat pa bomo skušali gornje izraze opredeliti v luči zgoraj nakazane klasifikacije.

PLOŠČA. Izraz ima več terminoloških pomenov. Geološko označuje predvsem kratogeno osnovo, prekrito z bolj ali manj horizontalnimi skladi. Plošča ima potemtakem dvojno strukturo. Spodnji del je stara, stabilna, ponajveč kristalinska osnova, ki tvori okorele dele zemeljske skorje. zgornji del pa je iz bistveno še nepremaknjenih skladov, odloženih s transgresijo. To so na pr. paleozojski in mezozojski sedimenti na stari kristalinski osnovi nekdanje Gondvane (Saharska plošča, Arabska plošča, Dekanska plošča itd.), v Evropi pa Ruska plošča, Baltska plošča in pd. Geologi uporabljajo ta izraz tudi za manjše zgradbene enote v orogenetskih conah. In sicer za tektonsko zaključene komplekse vodoravnih oziroma položnih skladov kot delov poleglih gub, narivov, pokrovov itd. V obeh primerih je plošča izraziti strukturni pojem.

Geografski razloček tega pojma pa je v tem, da se nanaša na površje, kakršno je izoblikovano na plošči. Geomorfološko je torej plošča tip reliefa, ki je izoblikovana na pretežno vodoravnih skladih in je zato tudi raven. V tem pomenu se uporablja tudi v mednarodni terminologiji: plateau, table-land, Tafelland, plato (rus). Kot sinonim, ki pa ima že bolj geološki pomen, se upo-

rablja v tuji geomorfološki literaturi še drug izraz (plate-forma, platform, Plattform, platforma), ki pa pri nas ni vpeljan. Toda podčrtati je treba, da se oba izraza uporabljata še v drugačnih zvezah.

Geomorfološko je torej plošča v bistvu strukturna ravnina in je potemtakem strukturno-morfološki pojem.

Nekateri pa uporabljajo izraz plošča za dele razlomljenih penepenov, torej za tektonsko enoto s sicer ravnim površjem, toda z zelo različno notranjo strukturo (na primer z nagubanimi skladji). S tem pa se daje terminu povsem drug pomen. Drugi spet uporabljajo ta izraz za kontinentalne bloke sploh oziroma za njihova razkrita jedra. Ker so za vse to že opredeljeni izrazi (gruda, blok, ščit), bi bilo prav, da uporabljamo izraz plošča le v gornjem strukturnem oziroma strukturno-morfološkem pomenu.

Nekateri skušajo uveljaviti pomenski razloček med ploščo in ploščo v tem smislu, da je plošča razlomljeni del erozijskih uravnav. Poskus je v toliko tvegan, ker gre v bistvu za različno pisavo iste besede in je ob površnem dojemanju nevarnost zamenjave.

ŠČIT je plošča brez sedimentnega pokrova. Oznaka ustreza torej le za njeno razkrito podlago, na primer fenoskandijski ščit, kanadski ščit. Ščiti niso potemtakem nič drugega kot stari, razgaljeni, okoreli masivi. Ta izraz bi lahko veljal za sinonim — saj je bolj nazoren od ščita — če ga ne bi rabili v tako različnih zvezah. Če ga pa že uporabljamo v tem pomenu, bi ga kazalo dopolniti s pridevkom, na primer kratogeni masiv, medtem ko je kontinentalni masiv, ki se tu in tam rabi, manj primeren že zaradi zamenjave s kontinentalno grudo kot celoto.

Ostanimo torej pri ščitu ali kvečjemu kratogenem masivu, nikakor pa ne pri plošči, ki ima, kot smo spoznali, drugačen pomen.

GRUDA se v literaturi (geološki, geografski, geofizikalni) zelo različno pojmuje, često z zelo splošno oznako. Razlike pa niso le med geološkim in geografskim pojmovanjem, temveč tudi med geografii in geologi samimi ni enotnosti. — Eni pajmujejo grudo kot zgradbeno enoto zemeljske skorje, ki ni morfološko izdvojena. Med temi so zlasti geofiziki, seizmologi in deloma tektoniki. Njim pomeni gruda (sinonimno blok) pravzaprav kos zemeljske skorje, po navadi globoko pod površjem, ki ima lastno tektonsko oziroma seizmično dinamiko. Geologi pa pojmujejo grudo kot kos zemeljske skorje, ki je omejen s prelomnicami in ob njih vertikalno premaknjen (dvignjene in pa ugreznjene grude) in to ne glede na njeno morfološko izrazitost oziroma izoblikovanost.

Geografi pa ta pojem po navadi zožimo le na dvignjene grude, ki so hkrati tudi morfološko markantne. Razen tega pa se uporablja ta izraz tudi v mnogo širšem pomenu in se govori o kontinentalni grudi, narinjeni grudi, uravnani grudi, gorski grudi itd., pa bodi kot tektonski ali erozijski tvorbi. S tem pa se prvotni pomen iz-

raza bistveno prevrednoti, večkrat v zelo nejasnem pomenu, kar terminologiji nikakor ni v korist. Odtod tudi pogostna, napačna raba termina.

Tudi za posamezne tipe grud nimamo ustreznih strukturno-morfoloških izrazov, čeprav se tu in tam govori o trupastih grudah, o mizastih grudah, o platojastih grudah in podobno.

HORST — ČOK — DRMAŠČA so sinonimi za tisti tip grude, ki je obdana od nižje ležečih grud. Klasična primera horsta sta Schwarzwald in Vogesi. Pri nas so znani Gorjanci, Medvednica, Belasica itd.

Za mednarodni termin horst sta domača izraza drmašča (dermašča) in čok. Drmašča je pozabljen beseda (ki ima tudi več pomenov), zato izraz ni preveč razumljiv in nazoren. Je pa zašel tudi v geografske učbenike. Drug izraz je živ in zelo plastičen, zato ga moremo s pridom uporabiti v pomenu horsta, toda vselej s pridevkom kot gorski čok. S tega morfološkega vidika je gorski čok masivna vzpetina, nastala zaradi dviganj ozemlja ob prelomnicah ali fleksurah. Toda kadar označimo kot gorski čok vsako masivno oziroma centralno razpleto gorsko skupino in to ne glede na tektonsko osnovo, smo genetično opredelitev zamenjali za zgolj morfološko oznako. Podobno je takrat, ko na primer podolgovat horst, seveda z zaobljenim temenom, označimo kot gorski hrbet. V tem primeru je gorski hrbet izrazito morfološka oznaka, ki ni vezana na geološko zgradbo, saj vemo, da so gorski hrbti oblikovani tudi v nagubanih orogenih. Tudi v tem primeru je opaziti, da se strukturno-morfološka oznaka zamenjuje z morfološko, pri čemer se prvotni pomen termina neupravičeno spreminja.

MASIV — GORSKI MASIV — KONTINENTALNI MASIV. Pri grudah želimo največkrat podčrtati njihovo masivnost, ki je navadno posledica notranje zgradbe in tektonike, odtod tudi oznaka masivi ali gmote. Pri tem sta nam ta izraza sinonima ne le za grude, dvignjene ob prelomih, temveč predvsem za masivne, slabo razrezane in razčlenjene gorske gmote, z zaobljenimi vrhovi in položnimi pobočji, z različno usmerjenimi hrbti itd. Toda tudi ta izraz se čedalje bolj uporablja le v morfološkem in ne v strukturno-morfološkem pomenu. Tako se govori in piše o masivih kot sestavnih delih mlado nagubanih oziroma slemenskih gorovjih, kjer pa ne gre vselej za grude.

V naši geografski literaturi opazimo torej, da se izraz masiv uporablja v zelo različnih pomenih. Enkrat kot orografski pojem nasploh (na primer Alpski masiv), drugič kot strukturno-morfološka oznaka dvignjene grude (na primer Snežniški masiv), tretjič kot izrazito morfološka oznaka za bolj zaokroženo gorsko skupino ne glede na geološko zgradbo (na primer Triglavski masiv). Uporablja pa se izraz zlasti v makroreliefnem pomenu, za cel sistem grud (na primer Rodopski masiv, Rodopska masa, Češka gmota), pa tudi v pomenu ščita (na primer fenoskandijski masiv). Uporablja pa se tudi mnogo širje, v pomenu mase oziroma

tvarine sploh, na primer masiv Karavank, masiv Velike planine itd.

Izraz spričo tako široke uporabe pravzaprav vedno bolj izgublja pomen termina. Zato bi bilo treba osnovni izraz dopolniti in ga za posamezne pomene diferencirati. Tako bi na primer opredeljevali razkrita jedra kontinentalnih plošč kot kratogene (kontinentalne) masive, grudasta gorovja oziroma ustrezne tipe posameznih grud pa kot gorske masive. Medtem ko gorski masiv v pomenu gorskega sklopa ne ustreza in bi ga kazalo opustiti.

GRUDASTO GOROVJE je z diferenciranimi vertikalnimi premiki dvignjeno ozemlje, pri čemer so nastali prelomi, posamezni deli med njimi — imenovani grude — pa so potisnjeni različno visoko. V genezi grudastega gorovja prevladujejo torej vertikalna premikanja, ki pa so v posameznih delih različno intenzivna. Zato nastanejo fleksure in prelomi, s tem pa grude, ki so glede na medsebojni položaj dvignjene oziroma ugreznjene (absolutno ali relativno).

V tem smo si edini. Razlike v pojmovanju grudastega gorovja pa nastanejo pri posameznih strukturno-morfoloških tipih gorovja. Zakoreninjeno je namreč naziranje, da nastane grudasto gorovje zgolj iz razlomljenih plošč, torej iz delov epirogenetskih con z vodoravno odloženimi skladi. Ta tip grudastega gorovja je nedvomno najbolj tipičen, ni pa edini. Grudasta gorovja se razvijajo namreč tudi iz orogenetskih con, po navadi iz nagubane a že izravnane podlage ali pa iz samih osnov starih nagubanih gorovij.

Iz teh različnih notranjih struktur razlomljene ozemlja se razvijajo različni tipi grudastih gorovij. V glavnem zato, ker prihaja pri razlamljanju ozemlja primarna dinamika in primarna struktura ter primarna razporejenost petrografskih prog zelo različno do veljave.

Včasih je nagubana osnova razlomljena v grude, ne da bi pri tem oživila svojstva primarne zgradbe in njene tektonike. Ozemlje dobi zato povsem novo strukturo, ki je takorekoč „cepljena“ na nagubano osnovo. Lahko pa pri razlamljanju znova oživi primarna zgradba in je tako nastalo grudasto gorovje prepleteno s številnimi potozami nagubanosti, kar se na zunaj pokaže v delni slemenski izoblikovanosti gorovja. Tam pa, kjer nastanejo grudasta gorovja iz osnov nagubanih gorovij prihaja prvotna nagubanost ponovno do izraza, toda ne toliko zaradi oživljene tektonike temveč bolj zaradi petrografske razporeditve, ki je posledica nagubanosti skladov. Gre torej za bolj ali manj pasivno uveljavljanje (petrografskih) učinkov prvotne nagubanosti. Odtod tudi razlike med srednjeevropskimi gorovji ter med Uralom, Appalachii, Avstralsko Kordiljero itd.

Med grudastimi gorovji so torej razlike predvsem zaradi strukturne dediščine ozemlja, iz katerega se razvijajo, oziroma zaradi različnega prepletanja stare in nove strukture, stare in nove tektonske dinamike. Razen tega pa so, kot vemo, v bistvu številni nagubani orogeni, kombinacija

tangencialnih in vertikalnih premikov, gubanja in dviganja. Tako tudi v nagubanih gorovjih sledi gubanju po navadi zelo intenzivno dviganje, kar daje nagubanim conam šele pravi orografski značaj.

Za te posamezne tipe grudastih oziroma nagubano-grudastih gorovij nimamo ustreznih terminov, še manj pa potrebne enotnosti izrazov. Tista grudasta gorovja, ki so nastala iz plošč, označujejo nekateri kot prava grudasta gorovja, medtem ko gorovja iz nagubanih osnov opredeljujejo bodisi kot masive, grudasta gorovja, stara nagubana gorovja ali regenerirana gorovja.

Največ nejasnosti je torej tam, kjer je bilo ozemlje najprej podvrženo gubanju, pa potem razlamljanju. Tako označujejo Appalache eni kot grudasto gorovje, drugi kot staro nagubano oziroma staro slemensko gorovje, tretji kot regenerirano gorovje oziroma kot apalaški tip gorovja.

NAGUBANO GOROVJE — SLEMENSKO GOROVJE. — Prvi izraz je genetična oznaka gorovja, pri čemer imamo navadno v mislih tudi ustrezno morfološko izoblikovanost, ki nastane pri gubanju. Izraza bi bila potemtakem sinonima in tako ju največkrat tudi uporabljajo. Toda poudariti je treba, da to ni vselej točno. Medtem ko so mlada nagubana gorovja sicer res tudi slemenska, imajo stara nagubana gorovja lahko grudasti značaj, ki je rezultat kasnejše preobrazbe, ali pa imajo kombinirano grudasto-slemensko izoblikovanost.

Potemtakem gre za izraza dveh različnih kategorij orografske klasifikacije, rekli bi za dva različna vidika istih pojavov. Prvi je genetični, strukturni in zato predvsem geološki, drugi pa je morfološki in je bodisi strukturno-morfološki ali zgolj morfološki. Zato izraza tudi ne moreta biti sinonima.

Razen tega često pozabljamo, da vsebujejo tudi nagubana gorovja elemente grudaste strukture, nastale s kasnejšimi, navadno prav krepkimi vertikalnimi premiki. Še bolj izrazito je to pri kombiniranih tipih gorovij, ki so bila najprej nagubana in uravnana, ter kasneje razlomljena.

Tudi za te in druge tipe nagubanih oziroma slemenskih gorovij nimamo ustreznih oziroma dovolj prečiščenih izrazov. Tako srečujemo termine: slemensko gorovje, verižno gorovje, slemensko gorovje z grudastim značajem, staro slemensko gorovje, regenerirano gorovje itd.

Kot smo spoznali je obravnavana terminološka problematika sprožena predvsem zato, ker gre pri teh pojavih za strukturne reliefne oblike, pri čemer se neupravičeno zamenjujejo pojmi oz. izrazi treh povsem različnih kategorij: strukturne, strukturno-morfološke in morfološke.

Razen tega pri vseh teh izrazih opazujemo tendenco, da se strukturno-morfološki izrazi uporabljajo zgolj v morfološkem pomenu, torej za reliefne forme, ki ustrezajo tem pojavom le po zunanji oblikovanosti, ne pa tudi po notranji zgradbi.

